Islamic Maaref University

Scientific Journal
ISLAMIC REVELUTION STUDIES

Vol. 22, Spring 2025, No. 80

Popularization Achievements in the Intellectual System of Ayatollah Khamenei

Alireza Farahmandnia [1] \ Parvaneh Bayati [2] \ Seyyed Mohsen Khademi Nooshabadi [3]

1. AM of Job Management, Malek Ashtar University, Tehran, Iran.
farahmandnia1000@gmail.com
2. Phd of social issues sociology (the responsible).
parvaneh_bayaty84@yahoo.com
3. Assistant professor of political sciences, Imam Hosein University, Tehran, Iran.
smohsenkhademi@ihu.ac.ir

Abstract Info

Article Type:
Research Article

Received:
2024.05.21
Accepted:
2024.12.09

Abstract

The aim of the present study is to examine the popularization achievements in the intellectual system of the Supreme Leader. In this study, the leader's speeches and views were used as the theoretical basis of the research and, using the content analysis method, key concepts and messages were extracted. The statistical population in this study includes the leader's statements that were made regarding popularization achievements. The results of the research findings in the form of tables of basic, organizing, comprehensive themes and a network of themes showed that a total of 67 basic themes, 9 organizing themes and 2 comprehensive themes were identified in the field of popularization achievements. According to the research findings, the achievements of popularization in the statements of the Leader of the Revolution are realized in two structural areas (national authority and national security) and operational areas (social, cultural, economic, political, security, scientific and instrumental results). Also, the three aspects of realizing the achievements of popularization depend on the role of the people, the participation of the people and the governance of the people. The process of popularization strengthens responsibility and a sense of belonging to the political and social system and contributes to the all-round progress and development of the country. The issue of the presence of the people on the scene, which is considered one of the necessary elements for the correct governance of the country and the development and realization of the goals of the revolution, must be strengthened and expanded.

Keywords Ayatollah Ali Khamenei, Achievements of the Revolution, Popularization, Islamic Republic, Religious Governance.

Cite this article: Farahmandnia, Alireza, Parvaneh Bayati & Seyyed Mohsen Khademi Nooshabadi (2025). Popularization Achievements in the Intellectual System of Ayatollah Khamenei. *Islamic Revelution Studies*. 22 (1). 13-42. DOI: 10.22034/22.80.9

DOI: https://doi.org/10.22034/22.80.9

Publisher: Islamic Maaref University, Qom, Iran.

Introduction

This research aims to explore the achievements of popularization within the intellectual framework of the Supreme Leader of the Islamic Republic of Iran, Ayatollah Seyyed Ali Khamenei. Popularization, as conceptualized herein, refers to the active participation of the populace across political, economic, social, and cultural domains, constituting a foundational element of religious democracy. In the Leader's discourses, popularization is not merely a temporary approach but a strategic paradigm for advancing the Islamic Revolution, ensuring national security, enhancing national sovereignty, and improving governance efficacy. The forty-five-year experience of the Islamic Republic demonstrates that progress has been most effectively and economically achieved where the people have genuinely engaged in the process.

Methodology

This study employs the discourses and perspectives of the Supreme Leader as its theoretical foundation, utilizing thematic analysis to extract key concepts and messages. The research population comprises the Leader's statements specifically addressing the achievements of popularization. The findings are presented through tables of basic, organizing, comprehensive, and network themes, identifying a total of 67 basic themes, 9 organizing themes, and 2 comprehensive themes related to the achievements of popularization.

Discussion

Both role-playing and popularization emphasize the active presence of the people in society. Role-playing entails the voluntary fulfillment of political, economic, and cultural responsibilities at various levels, while popularization signifies the conscious and impactful participation of citizens in decision-making and implementation. These concepts share a reciprocal relationship: role-playing enhances participatory capacity, which in turn fosters greater empowerment. Within the Islamic intellectual tradition, the populace is regarded as the cornerstone of the political system. Developmental participation-distinct from imposed or instrumental participation-is an endogenous, bottom-up process intrinsically linked to human dignity and honor.

Governance, predicated on the interaction between state and society, complements popularization. Within this framework, participatory democracy underscores the direct and continuous involvement of citizens in decision-making, facilitated by decentralization to enable genuine public influence over public affairs. In the intellectual paradigm of the Leader, religious democracy aligns with participatory democracy, wherein public participation is not only a right but also a duty.

Results and Findings

The research findings indicate that the achievements of popularization, as articulated in the Leader's statements, manifest across two dimensions: structural (national sovereignty and security) and operational (social, cultural, economic, political, security, scientific, and instrumental outcomes). The realization of these achievements hinges on three pillars: the people's role-playing, their participation, and people-centric governance. The process of popularization strengthens responsibility and a sense of belonging to the political and social system, contributing to comprehensive national development. The

active presence of the people, a critical factor for effective governance, development, and the fulfillment of revolutionary objectives, warrants reinforcement and expansion. Internationally, this approach enhances national cohesion and bolsters Iran's deterrence capacity. Furthermore, it lays the groundwork for establishing a new Islamic civilization centered on justice, freedom, and spirituality. Socially, popularization provides opportunities for public engagement and synergy among diverse societal strata, potentially increasing national confidence and unity between the nation and government. Culturally, it promotes self-reliance and fosters attachment among younger generations to revolutionary ideals, reinforcing Islamic identity. Economically, popularization can improve livelihoods, boost production, and curb inflation. Politically, it facilitates public involvement in national affairs and the establishment of Islamic governance. In terms of security, it plays a vital role in defending national identity and neutralizing enemy threats. Ultimately, popularization contributes to scientific and technological advancements and succession planning within the Islamic Republic.

References

- *Nahj al-Balagha.*
- Eshtarian, K., & Ghaemi Asl, B. (2020). A multi-level participatory policy-making model. *Faslname-ye Siasat (Quarterly Journal of Politics)*, 50(2), 423–446.
- Bouchani, M. H., Nazari, E., & Delnavaz, N. (2018). Institutional-legal analysis of empowerment of local management in Iran. *Faslname-ye Pajoohesh-ha-ye Joghrāfiā-ye Siasi (Quarterly of Political Geography Research)*, 3(1), 59–85.
- Jamshidi, A., & Patefat, A. (2016). Citizenship rights in modern administrative procedures. *Faslname-ye Akhlāgh-e Zisti (Bioethics Quarterly)*, 6(21), 23–50.
- Khamenei, S. A. (2023). *Official website of the Supreme Leader*. Retrieved from: www.khamenei.com
- Tusi, M. A. (2001). *Participation in management and ownership*. Tehran: Center for Governmental Management Education Publications.
- Abedi Jafari, H., Taslimi, M. S., Faghihi, A., & Sheikhzadeh, M. (2011). Thematic analysis and theme network: A simple and effective method for explaining existing patterns in qualitative data. *Faslname-ye Andishe-ye Modiriat-e Rahbordi (Strategic Management Thought Quarterly)*, 5(2), 10.
- Farahmandnia, A., Bayati, P., & Khademi, S. M. (2024). Popularization of state functions with emphasis on the thought system of the Supreme Leader. *Faslname-ye Dolat-Pajouhi-ye Iran-e Moaser (Contemporary Iran Government Studies Quarterly)*, 10(2), 11–36.
- Feizmandian, P. (2017). Culture and development of public participation. *Faslname-ye Elmi-Takhasosi-ye Ravanshenasi, Olum-e Ejtemāi va Olum-e Tarbiyati (Specialized Scientific Quarterly of Psychology, Social Sciences and Education)*, 1(3), 100–112.
- Lakzaei, R. (2022). The pillars of the Islamic political system in *Ziyarat Amin Allah* and *Ziyarat Al Yasin*. *Faslname-ye Elmi-Pajouheshi-ye Siasat-e Mota'aliyeh (Transcendental Politics Journal)*, 10(36), 27–42.
- Mehregan, F., Faghihi, A., & Mirsepassi, N. (2018). The role of political participation and the democratic system in shaping political culture. *Faslname-ye Khat-meshi-gozari-ye Omumi dar Modiriat (Public Policy Quarterly in Management)*, 9(30), 1–19.

مجلة علمية
دراسات الثورة الاسلامية
جامعة المعارف الاسلامية
السنة ٢٢ / ربيع عام ١٤٤٦ / العدد ٨٠

نتائج إشراك الشعب فى المنظومة الفكرية لآية الله العظمي الخامنئى (دام ظلّه العالى)

علي رضا فرهمندنيا [١] / بروانه البياتي [٢] / السيد محسن الخادمي نوش آبادي [٣]

١. ماجستير في إدارة الأعمال، جامعة مالك الأشتر، طهران، إيران.
farahmandnia1000@gmail.com

٢. دكتورة في علم الاجتماع للقضايا الاجتماعية وباحثة مستقلة (الكاتبة المسؤولة).
parvaneh_bayaty84@yahoo.com

٣. أستاذ مساعد في قسم العلوم السياسية، جامعة الإمام الحسين عليه السلام، طهران، إيران.
smohsenkhademi@ihu.ac.ir

معلومات المادة

نوع المقال: بحث

تاريخ الاستلام: ١٤٤٥/١١/١٢

تاريخ القبول: ١٤٤٦/٠٦/٠٧

ملخّص البحث

يهدف البحث الحالي إلى دراسة نتائج إشراك الشعب في المنظومة الفكرية لسماحة السيد القائد. قد تمّ استخدام الخطابات ووجهات نظر السيد القائد كأساس نظري للبحث، كما تمّ استخراج المفاهيم والرسائل الرئيسية باستخدام أسلوب التحليل الموضوعي. إنّ المجتمع الاحصائي في هذا البحث يشمل تصريحات السيد القائد التي قالها بالنسبة إلى نتائج إشراك الشعب. أظهرت نتائج البحث في شكل جداول المواضيع الأساسية والمنظمة والشاملة وشبكة المواضيع، أنّه تمّ تحديد ٦٧ موضوعا أساسيا و٩ مواضيع منظمة وموضوعين شاملين في مجال نتائج إشراك الشعب. طبقا لنتائج البحث تتحقق انجازات إشراك الشعب في تصريحات قائد الثورة في المجالين: الهيكلي (الاقتدار الوطني والأمن الوطني) والتنفيذي (النتائج الاجتماعية والثقافية والاقتصادية والسياسية والأمنية والعلمية والأدواتية). كذلك الجوانب الثلاثة لتحقيق نتائج إشراك الشعب تعتمد على دور الشعب ومشاركة الشعب وحكم الشعب. تؤدّي عملية إشراك الشعب إلى تعزيز تحمّلَ المسؤولية والشعور بالانتماء إلى النظام السياسي والاجتماعي، كما تساعد البلد في تقدّمه وتنميته الشاملة. يجب تعزيز وتوسيع قضية حضور الشعب في الساحة، التي تعتبر عنصرا ضروريا لحكم البلاد بشكل صحيح ولتطوير أهداف الثورة وتحقيقها.

الألفاظ المفتاحية: آية الله العظمى الخامنئي، إنجازات الثورة، إشراك الشعب، الجمهورية الإسلامية، الحكم الديني.

الاقتباس: فرهمندنيا، علي رضا، بروانه البياتي و السيد محسن الخادمي نوش آبادي (١٤٤٦). نتائج إشراك الشعب في المنظومة الفكرية لآية الله العظمى الخامنئي (دام ظلّه العالي). *مجلة دراسات الثورة الاسلامية*. ٢٢ (١). ٤٢ ـ ١٣.
DOI: 10.22034/22.80.9

رمز DOI: https://doi.org/10.22034/22.80.9

الناشر: جامعة المعارف الإسلامية، قم، ايران.

نشریه علمی
مطالعات انقلاب اسلامی
سال ۲۲، بهار ۱۴۰۴، شماره ۸۰

دستاوردهای مردمی‌سازی در منظومه فکری آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

علیرضا فرهمندنیا [۱] / پروانه بیاتی [۲] / سید محسن خادمی نوش‌آبادی [۳]

۱. کارشناسی ارشد مدیریت کسب و کار، دانشگاه مالک اشتر، تهران، ایران.
farahmandnia1000@gmail.com

۲. دکترای جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی و پژوهشگر آزاد (نویسنده مسئول).
parvaneh_bayaty84@yahoo.com

۳. استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه امام حسین علیه‌السلام، تهران، ایران.
smohsenkhademi@ihu.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی
(۱۳ ـ ۴۲)

تاریخ دریافت:
۱۴۰۳/۰۳/۰۱

تاریخ پذیرش:
۱۴۰۳/۰۹/۱۹

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی دستاوردهای مردمی‌سازی در منظومه فکری مقام معظم رهبری است. در این تحقیق، سخنان و دیدگاه‌های رهبری به عنوان مبنای نظری پژوهش مورد استفاده قرار گرفته و با بهره‌گیری از روش تحلیل مضمون، مفاهیم و پیام‌های کلیدی استخراج شده‌اند. جامعه آماری در این پژوهش شامل بیانات رهبری است که در خصوص دستاوردهای مردمی‌سازی ایراد شده‌اند. نتایج یافته‌های تحقیق در قالب جداول مضامین پایه، سازمان‌دهنده، فراگیر و شبکه مضامین نشان داد که در مجموع ۶۷ مضمون پایه، ۹ مضمون سازمان‌دهنده و ۲ مضمون فراگیر در زمینه دستاوردهای مردمی‌سازی شناسایی شد. با توجه به یافته‌های پژوهش، دستاوردهای مردمی‌سازی در بیانات رهبر انقلاب، در ۲ ساحت ساختاری (اقتدار ملی و امنیت ملی) و ساحت عملیاتی (نتایج اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، امنیتی، علمی و ابزاری) محقق می‌شود. همچنین سه ضلع تحقق دستاوردهای مردمی‌سازی، در گرو نقش‌آفرینی مردم، مشارکت مردم و حکمرانی مردم می‌باشد. روند مردمی‌سازی، مسئولیت‌پذیری و حس تعلق به نظام سیاسی و اجتماعی را تقویت کرده و به پیشرفت و توسعه همه‌جانبه کشور کمک می‌نماید. مسئله حضور مردم در صحنه، که یکی از عناصر ضروری برای حکمرانی صحیح کشور و توسعه و تحقق اهداف انقلاب محسوب می‌شود، بایستی تقویت و گسترش یابد.

واژگان کلیدی
آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، دستاوردهای انقلاب، مردمی‌سازی، جمهوری اسلامی، حکمرانی دینی.

استناد:
فرهمندنیا، علیرضا، پروانه بیاتی و سید محسن خادمی نوش‌آبادی (۱۴۰۴). دستاوردهای مردمی‌سازی در منظومه فکری آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی). *مطالعات انقلاب اسلامی*. ۲۲ (۱). ۴۲ ـ ۱۳.
DOI: 10.22034/22.80.9

کد DOI:
https://doi.org/10.22034/22.80.9

ناشر:
دانشگاه معارف اسلامی، قم، ایران.

طرح مسئله

تبیین ضرورت مشارکت مردم در انتخابات، تأکید بر مردمی‌سازی اقتصاد و فعال شدن مردم در مسائل مختلف اجتماعی، مردمی‌سازی حوزه‌های مختلف در بیانیه گام دوم انقلاب، ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، تأکید بر لزوم توجه عمیق‌تر مسئولین به مردم و حضور آنان در میان مردم، تقدیر از نقش‌آفرینی مردم در رویدادهای مهم دفاع از انقلاب، مانند حضور پرشور آنها در ۲۲ بهمن و همچنین توجه مستمر به نقش و اهمیت وجود مردم، از جمله مسائلی است که رهبری انقلاب اسلامی بر آنها پافشاری می‌کنند: «امروز وظیفه ما مراقبت دائمی از انقلاب است ... وظیفه‌مان امروز مشارکت دادن مردم است» (بیانات در دیدار فرماندهان سپاه پاسداران، ۱۴۰۲/۰۵/۲۶).

۴۵ سال تجربه حکومت جمهوری اسلامی، لزوم توجه به این موضوع را بیش از پیش آشکار ساخته است که در این دوران، گروه‌های مختلف سیاسی، جهادی و دانشجویی با توجه به دغدغه‌ها، شناخت و قابلیت‌های اجرایی خود در حوزه‌های متعدد، گام‌های بزرگی برداشتند که نتیجه فعالیت‌های آنان در قالب دفاع و سازندگی با مشارکت مردم به بار نشست و مردم توانستند فواید آن را درک کنند و حکومت مردم‌سالار و انقلابی را تا حدود زیادی درک نمایند. استقامت و دفاع جمعی در برابر تجاوزات صدام که در آن دوران از حمایت قدرت‌های بین‌المللی بهره‌مند بود، در طول هشت سال دفاع مقدس، مقابله با عملیات ضدانقلاب در مرزها و داخل کشور در سال‌های اول پس از پیروزی انقلاب، همکاری در سازمان‌های انقلابی مانند بسیج، جهاد سازندگی و سپاه پاسداران و موارد مشابه، خنثی‌سازی توطئه‌ها و فتنه‌های ضدانقلاب و حامیان خارجی آنها در طول ۴۵ سال گذشته، خاتمه فتنه ضدانقلاب با حضور قابل توجه مردم در رویدادهای انقلابی در نهم دی ۱۳۸۸ و نشان دادن واکنش قاطع ملت انقلابی به اقدامات غلط دولت آمریکا در به شهادت رساندن سردار سلیمانی و ابومهدی المهندس در سال ۱۳۹۸، رفتار مؤمنانه و همدلانه در جریان کمک‌رسانی‌های مردمی در دوران شیوع کرونا و برطرف شدن فتنه پاییز ۱۴۰۱، نمونه‌های بارز نقش‌آفرینی و مشارکت فعال مردم در حوادث انقلاب با توجه به شرایط گوناگون و با روش‌های مختلف بوده است. در همین راستا، دولت‌ها نیز به طور پراکنده و در حوزه‌های متفاوت، اقداماتی را به منظور مردمی‌سازی نهادهای خود و گسترش گفتمان مردمی‌سازی در عملکرد اجرایی خود انجام داده‌اند.

در مردمی‌سازی، زمینه‌های حضور و مشارکت مردم در زندگی اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و... پررنگ‌تر می‌شود و مردم نسبت به موضوعات و مسائل اجتماعی آگاه‌تر و مشارکت‌جوتر می‌شوند. این مسئله مشروعیت نظام حکومتی را ارتقا داده و بسیاری از مسائل اجتماعی با حضور محسوس مردم در اداره جامعه

حل می‌شود. سه عامل اصلی در فرایند مردمی‌سازی وجود دارد: تحریک و ترغیب (حساس‌سازی) مردم به پرداختن به مسائل جامعه، تضمین برابری در تصمیم‌گیری‌ها و فراهم آوردن فرصت‌های برابر برای مشارکت در اداره امور جامعه، و استقبال از فعالیت نهادها و سازمان‌های غیردولتی و مدنی.

در زمینه مردمی‌سازی، تاکنون محققانی، تحقیقات و پژوهش‌هایی را به رشته تحریر درآورده‌اند که در آن جنبه‌ها و ابعاد مختلفی از فرایند مردمی‌سازی مورد بررسی قرار گرفته است؛ از جمله «طراحی الگوی نهاد مردمی مبتنی بر منظومه فکری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی)» (حسینی‌نژاد ماهانی و هویدا، ۱۴۰۱)؛ «مردمی‌سازی حکمرانی متعالی در اندیشه و راهبرد امامین انقلاب اسلامی» (عابدی درچه، ۱۴۰۰)؛ «مفهوم‌شناسی مردمی‌سازی حکمرانی» (شیرعلی، ۱۴۰۰)؛ «چگونگی مردمی‌سازی و تحول در حکمرانی با تأکید بر توسعه پایدار» (طحان‌پور و آرایی، ۱۴۰۰)؛ «تحولات بینشی برای نقش‌آفرینی مردم در دولت‌سازی اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری» (قهرمانی، ۱۳۹۹)؛ «آسیب‌ها و موانع تحقق مردمی‌سازی دیپلماسی فرهنگی در ایران» (هفت‌خوانی و کوهکن، ۱۳۹۸). لیکن در حوزه دستاوردهای مردمی‌سازی در منظومه فکری مقام معظم رهبری، پژوهشی که به نحو منسجم و جامع به بررسی موضوع دستاوردهای مردمی‌سازی پرداخته باشد، ملاحظه نگردید. بدین ترتیب، این تحقیق با هدف شناسایی و تحلیل دقیق دستاوردهای مردمی‌سازی در منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله العالی) انجام می‌شود. با استفاده از روش تحلیل مضمون، تلاش خواهد شد تا ابعاد مختلف مردمی‌سازی و تأثیرات آن بر ساختارهای اجتماعی و حکومتی کشور به طور جامع مورد بررسی قرار گیرد.

مبانی نظری پژوهش

۱. نقش‌آفرینی مردم

نقش‌آفرینی و مردمی‌سازی، دو مفهوم مرتبط با یکدیگر هستند که هر دو بر حضور فعال و اثرگذار مردم در امور جامعه تأکید دارند. نقش‌آفرینی به معنای ایفای نقش‌های مختلف توسط مردم در سطوح مختلف جامعه، از جمله سطوح محلی، ملی و بین‌المللی است. این نقش‌ها می‌توانند شامل فعالیت‌های داوطلبانه، فعالیت‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی باشند (اسمیت،[1] ۲۰۱۰). مردمی‌سازی به معنای مشارکت فعال و آگاهانه مردم در فرایندهای تصمیم‌گیری و اجرای برنامه‌ها در سطوح مختلف جامعه است. این مشارکت می‌تواند از طریق روش‌های مختلفی مانند رأی دادن، بحث و گفت‌وگو، ارائه نظر و پیشنهاد، انتقادات سازنده و مطالبه‌گری انجام شود (پاتمن،[2] ۱۹۷۰).

1. Smith.
2. Pateman.

ارتباط نقش‌آفرینی و مشارکت‌پذیری مردم از دو جهت قابل بررسی است: نخست اینکه نقش‌آفرینی مردم می‌تواند به افزایش مشارکت‌پذیری آنان بینجامد. زمانی که مردم در امور جامعه نقش‌آفرینی می‌کنند، احساس مسئولیت‌پذیری و تعلق خاطر آنها به جامعه افزایش می‌یابد. این امر می‌تواند انگیزه آنها را برای مشارکت فعال در فرایندهای تصمیم‌گیری و اجرای برنامه‌ها افزایش دهد (پاتنام،[1] ۲۰۰۰).

از سوی دیگر، مشارکت‌پذیری مردم می‌تواند به توانمندسازی آنان برای نقش‌آفرینی بیشتر بینجامد. زمانی که مردم در فرایندهای تصمیم‌گیری و اجرای برنامه‌ها مشارکت می‌کنند، مهارت‌ها و تجربیات جدیدی کسب می‌کنند که آنها را برای ایفای نقش‌های پیچیده‌تر در سطوح مختلف جامعه توانمندتر می‌سازد (فریدمن،[2] ۱۹۹۲).

عوامل متعددی می‌توانند بر نقش‌آفرینی و مشارکت‌پذیری مردم اثرگذار باشند که از آن جمله می‌توان به سطح آگاهی و تحصیلات مردم، اعتماد اجتماعی، فرهنگ مشارکت، ساختارهای سیاسی و اجتماعی و قوانین و مقررات اشاره کرد (وربا[3] و همکاران، ۱۹۹۵). نقش‌آفرینی مردمی و مشارکت‌پذیری آنان تأثیر مهمی در ساختار و توسعه کشور و ایجاد جامعه متعادل و پویا خواهد داشت.

در نظام سیاسی اهل بیت‌علیهم‌السلام نیز مردم نقش مهمی دارند. این نقش مهم به‌سان ستون خیمه نظام سیاسی الهی از زبان امیر مؤمنان در نهج‌البلاغه بیان شده است. حضرت در نامه‌ای که خطاب به مالک اشتر به عنوان استاندار مصر می‌نویسند، می‌فرمایند مردم «عماد دین» هستند، نه «عماد» کشور و آب و خاک: «إنّما عِمادُ الدِّینِ» (نهج‌البلاغه، نامه ۵۳). نظام دینی بر دوش مردم است. مردم عاقل، فرهیخته، نخبه و خردورز دین خود را حفظ می‌کنند (به نقل از لک‌زایی، ۱۴۰۱: ۳۵). اگر مردم از رهبر الهی با روحیه‌ای جهادی استقبال و حمایت کردند، آن بزرگواران، دولت تشکیل می‌دهند؛ چنان‌که پیامبرصلی‌الله‌علیه‌وآله در مکه به دلیل عدم استقبال مردم، حکومت تشکیل نداد، اما وقتی در مدینه از حضرت استقبال شد، ایشان بلافاصله مسجد تأسیس کرد و بین مردم پیوند برادری ایجاد نمود و به برکت قوانین الهی و مردمی که همچون برادر بودند، حکومت تشکیل داد و توانست سنگ بنای بزرگ‌ترین حکومت و تمدن الهی را بنا نهد (به نقل از لک‌زایی، ۱۴۰۱: ۳۵).

۲. مشارکت مردم

«مشارکت فرایند درگیر شدن کلیه گروه‌های مردم در همه مراحل و ابعاد توسعه و در این بحبوبه ظهور

1. Putnam.
2. Friedmann.
3. Verba.

توانایی‌ها، قابلیت‌ها و در نتیجه رشد تعالی مادی و معنوی آنهاست. فلسفه مشارکتی مبتنی بر شأن و منزلت انسان و کرامت آن است. مشارکت در امور آموزشی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، مردم را با امکانات و مخصوصاً با محدودیت‌های موجود در نظام پیرامون آنها آشنا می‌سازد و مردم در طی مشارکت فرامی‌گیرند که نه به صورت افرادی مجزا، بلکه در گروه‌های اجتماعی با هدف مشترک فعالیت کنند» (طوسی، ۱۳۸۰: ۱۸۲). «امروزه صاحب‌نظران توسعه از وجود سه نوع مشارکت در جوامع بحث می‌کنند:

الف. مشارکت تحمیل‌شده: نوعی مشارکت است که در آن از طریق برگزیدگان یا نخبگان، دیگران را به مشارکت می‌کشانند. در این مشارکت گاهی از تکنیک‌های روانی اجتماعی یا مکانیسم‌های فرهنگی استفاده می‌شود. هدف مشارکت لزوماً نیازهای واقعی و انتظارات مشارکت‌کنندگان نیست؛

ب. مشارکت ابزاری: در این نوع مشارکت و یا از دیدگاه طرفداران این نوع مشارکت، انسان‌ها وسیله هستند و غالباً ترجیح داده می‌شود که همه مردم بر اساس یک الگو رفتار کنند و مشابه هم باشند. در این نوع مشارکت هم می‌توان از همبستگی‌های فرهنگی و اجتماعی استفاده کرد؛

ج. مشارکت توسعه‌ای: این نوع مشارکت فرایندی است اجتماعی، یکپارچه، جامع، پویا، همبسته، چندبعدی و چندفرهنگی. به عبارتی دیگر مشارکت توسعه‌ای می‌خواهد که همگان در همه مراحل توسعه درگیر شوند» (پاپلی یزدی، ۱۳۸۶: ۱۱۹؛ به نقل از فیضمندیان، ۱۳۹۶: ۱۰۶). مشارکتی که مد نظر می‌باشد، مشارکت توسعه‌ای است؛ چراکه تمامی سطوح جامعه، نیازهای آن و ابعاد زندگی فرد و گروه را در بر می‌گیرد. مشارکت در آن از پایین به بالاست نه از بالا به پایین و به صورت درونی است نه بیرونی (بوردیو،[1] ۱۹۹۱). همین مشارکت است که بسترهای لازم را برای رسیدن به مفهوم توسعه مشارکتی و همچنین جامعه فراهم می‌کند. بنابراین، برای دستیابی به چنین توسعه‌ای، باید فرایند مردمی‌سازی را در بافت جامعه به گونه‌ای عمیق ریشه‌دار کرد. این امر تنها با پذیرش نقش‌آفرینی فعال مردم، مشارکت واقعی آنان و حکمرانی شایسته در سطح جامعه محقق خواهد شد.

۳. حکمرانی مردم

«حکمرانی را می‌توان کنش، شیوه یا سیستم اداره دانست که در آن مرزهای بین سازمان‌ها و بخش عمومی و خصوصی در سایه یکدیگر محو می‌شوند. جوهره حکمرانی به وجود روابط متعامل بین و درون حکومت و نیروهای غیرحکومتی اشاره دارد» (آخموچ و کوریرا،[2] ۲۰۱۶: ۱۲۲). «حکمرانی موضوعی است

1. Bourdieu.
2. Akhmouch & Correira.

که بر نحوه تعامل دولت‌ها و سایر سازمان‌های اجتماعی با یکدیگر، نحوه ارتباط با شهروندان و نحوه اتخاذ تصمیمات در جهانی پیچیده تمرکز داشته و فرایندی است که از آن طریق جوامع و سازمان‌ها تصمیمات خود را اتخاذ و به واسطه آن، مشخص می‌کنند که چه کسانی در این فرایند درگیر و چگونه وظیفه خود را به انجام برسانند. در واقع حکمرانی به سازمان‌ها و افرادی می‌پردازد که در فرایند تصمیم‌گیری و اجرای تصمیمات نقش دارند و لازم به توجه است که حکمرانی، وجود قدرت در داخل و خارج از اقتدار نهادهای رسمی و غیررسمی را به رسمیت می‌شناسد و گروه‌های اصلی از بازیگران دولتی، بخش خصوصی و جامعه مدنی را شامل و نیز دربرگیرنده فرایند شناسایی و تشخیص تصمیماتی است که در آن مجموعه پایه‌ریزی شده‌اند» (براون،[1] ۲۰۱۸: ۲۷). به‌طورکلی، حکمرانی مردم و مردمی‌سازی دو مفهوم متقابل هستند که به هم پیوند داده شده‌اند و به تعامل بین مردم و دولت و نهادهای سیاسی اشاره دارند. حکمرانی مردمی نیاز به مردمی‌سازی دارد تا مردم بتوانند به طور فعال در فرایندهای تصمیم‌گیری شرکت کنند. مردمی‌سازی نیز به حکمرانی مردمی نیاز دارد تا مردم بتوانند در تصمیم‌گیری‌های سیاسی و اجتماعی مشارکت فعال داشته باشند. به‌طورکلی، حکمرانی مردمی و مردمی‌سازی به عنوان دو مفهوم متقابل و تعاملی در سیاست و جامعه، با هم ارتباط نزدیکی دارند و هدف آنها توسعه مشارکت‌پذیری مردم در تصمیم‌گیری‌های سیاسی و اجتماعی و تقویت مردم‌سالاری است (فیشر،[2] ۲۰۱۷؛ برنامه توسعه سازمان ملل متحد،[3] ۲۰۲۰).

شکل ۱. سه ضلع تحقق دستاوردهای مردمی‌سازی

۴. دموکراسی نوین مشارکتی

«دموکراسی مشارکتی گونه جدیدی از دموکراسی است که اجازه می‌دهد شهروندان نقش فعالی در تصمیم‌گیری‌های عمومی داشته باشند و امکان مشارکت مستقیم در امور سیاسی و اجتماعی جامعه

1. Brown.
2. Fischer.
3. United Nations Development Programme.

خویش را به صورت مستمر پیگیری نمایند. این‌گونه از دموکراسی درصدد آن است که روابط میان حاکمان و شهروندان را به‌واسطه نهادهای واسط همانند نهادهای مدنی و یا سازمان‌های مردم‌نهاد به وسیله در اختیار گذاردن اطلاعات و برقراری ارتباطات بهبود بخشد» (گیلیا،[1] ۲۰۱۳: ۲۵۵). «در دموکراسی مشارکتی بر نقش شهروندان تأکید می‌شود تا اشخاص فرصت تأثیرگذاری بر تصمیمات و خط مشی‌گذاری‌های عمومی را داشته باشند» (بووی،[2] ۲۰۰۹: ۲۶).

به‌طورکلی، اصلی‌ترین مسیر برای پرورش مردمی‌سازی در جوامع، درگیر کردن شهروندان در فرایندهای تصمیم‌گیری است. این امر به نوبه خود باعث می‌شود که قدرت مدیران در اداره امور عمومی به نفع جامعه توزیع و تنظیم شود. «مشارکت به عنوان اساسی‌ترین عنصر در دستیابی به اهداف حکومت مطلوب و پویا، به ویژه توسعه و پیشرفت کشور، می‌باشد. هرچه توده مردم جامعه مشارکت بیشتری در امور خود داشته باشند، امکان کسب موفقیت، بیشتر خواهد بود. امروزه مشارکت شهروندان در اداره امور کشورها یک ضرورت است، ضرورتی که می‌تواند به توسعه پایدار اقتصادی سیاسی، فرهنگی و اجتماعی منجر شود» (جمشیدی و پتفت، ۱۳۹۵: ۳۴).

جهت ایجاد نظام دموکراتیک مشارکت‌پذیر، لازم است که تمرکززدایی صورت گیرد زیرا «مشارکت شهروندان بدون گسترش قدرت آنها در اداره امور عمومی مفهومی ندارد» (پاسیاس[3] و همکاران، ۲۰۱۲: ۱). با این حال، «دموکراسی با تمرکزگرایی در تقابل است، چراکه در تمرکزگرایی تلاش می‌شود تا حکومت مرکزی و دولت ملی بر تمامی وجوه اداره جامعه در تمامی مراحل کنترل و احاطه همه جانبه داشته باشد و بر این اساس در تمرکزگرایی، اصل بر اجرای فرامین دولت مرکزی و پیاده‌سازی آنها در محل است که این امر غالباً به وسیله نهادها و سازمان‌ها و افراد حکومت انجام می‌شود؛ اما در دموکراسی به ویژه از نوع مشارکتی آن، تمامی تلاش‌ها برای مشارکت مردم و کم کردن دامنه فعالیت دولت است و سعی می‌شود اداره امور به دست مردم باشد. روی آوردن به تمرکززدایی مبتنی بر باور به حق تعیین سرنوشت و مشارکت جامعه محلی در امور عمومی است» (بوچانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۴). با پیشرفت جامعه به سوی دموکراسی مشارکتی، فاصله گرفتن از تمرکزگرایی و گرایش به توزیع قدرت بیشتر محسوس می‌شود.

تمرکززدایی به روح دموکراسی مشارکتی نزدیک‌تر است؛ زیرا در فرایند اجرای سیاست‌های تفویض اختیار، قدرت اغلب از دولت به سمت شهروندان منتقل شده و در نتیجه، حضور و مشارکت آنان در

1. Gilia.
2. Boughy.
3. Patsias.

مدیریت امور جامعه افزایش می‌یابد و «مشارکت عمومی برای سیستم مدیریت، ارزش ذاتی و ابزاری دارد؛ زیرا سطح کیفی و موفقیت تصمیمات را بالا می‌برد» (اشتریان و قائمی اصل، ۱۳۹۹: ۴۲۴). برای استقرار مردمی‌سازی لازم است که تمرکززدایی صورت گیرد و تا حد امکان، قدرت و اختیارات حکومت‌ها را به نفع شهروندان تقلیل داده شود؛ زیرا «مدیریت مشارکت‌جویانه که در نهایت مشارکت مردم را در اداره امور عمومی به همراه دارد، پیوند مستقیمی با مردم‌سالاری مشارکتی دارد. مشارکت‌جویی در اداره امور عمومی به معنای اندیشیدن، بحث و جدال منطقی بر سر مسائل عمومی و تصمیم‌های عمومی است» (مهرگان و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۱۶).

در مکتب فکری مقام معظم رهبری، مفهوم مردم‌سالاری دینی به وضوح با دموکراسی مشارکتی هم‌خوانی دارد. ایشان بارها بر اهمیت مشارکت مردم در امور سیاسی و اجتماعی تأکید کرده‌اند و این مشارکت را نه تنها یک حق، بلکه یک وظیفه می‌دانند (بیانات رهبری در جمع جوانان، ۱۳۹۸). ایشان بارها بر اهمیت مردم‌سالاری در حکمرانی تأکید کرده‌اند و معتقدند که باید به مردم میدان داده شود تا در تصمیم‌گیری‌ها مشارکت کنند و این امر موجب تقویت پایه‌های نظام اسلامی خواهد شد (سخنرانی رهبری در مراسم سالگرد انقلاب اسلامی رهبری، ۱۳۹۹). از منظر ایشان، «حضور، خواست و اقدام مردم» در تصمیم‌گیری‌ها و فعالیت‌های اجتماعی، نشانه‌ای از جایگاه اساسی آنان در اسلام است. مقام معظم رهبری (مدظله العالی) با تأکید بر اهمیت مردم‌سالاری دینی، به تبیین نقش فعال شهروندان در فرایندهای تصمیم‌گیری پرداخته‌اند. رهبر انقلاب بر این نکته تأکید دارند که «مهم‌ترین کار اصولی‌ای که انقلاب کرده است، تبدیل نظام طاغوت‌سالار به نظام مردم‌سالار است. ... نظام الهی در مقابل نظام طاغوتی است و جمهوری اسلامی و انقلاب اسلامی، نظام الهی را معنا کرد به نظام مردم‌سالاری دینی؛ جمهوری اسلامی یعنی این؛ تبدیل کرد نظام طاغوتی را به نظام مردم‌سالار...» (بیانات در دیدار مردم آذربایجان شرقی، ۱۳۹۶/۱۱/۲۹). از منظر ایشان، مردم‌سالاری دینی یک طرح ناب و خالص دینی است که از آموزه‌های اسلامی نشئت می‌گیرد. این مفهوم به طور خاص به این معناست که نظام جمهوری اسلامی ایران، بر اساس اصول اسلامی و با تأکید بر مشارکت مردم شکل گرفته است (سخنرانی تلویزیونی به مناسبت سی‌ودومین سالگرد رحلت امام خمینی‌ﷺ، ۱۴۰۰/۰۳/۱۴). از نظرگاه ایشان «... البته نظام اسلامی مردمی است، اما خصوصیتش فقط مردمی بودن نیست. نظام ما، نظام ایمانی است، نظام دینی است، مردم سالاریِ اسلامی است» (بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم، ۱۳۹۸/۱۱/۱۶). مقام معظم رهبری معتقدند: «ما بحمدالله یک مردم‌سالاری آمیخته با رقابت و سلامت در کشورمان داریم. ... این مردم‌سالاری که امروز در کشور ما وجود دارد، ارزان و آسان به دست نیامده. ... امام بزرگوار ما، از روز

اوّل پیروزی انقلاب، با قاطعیت تمام، یک امر بی‌سابقه در کشور را تثبیت کردند و آن، دخالت مردم، حضور مردم و تأثیر مردم در اداره کشور است. ... ملّت ایران هرگز دخالت در امور اداره کشور را تجربه نکرده بود. ... قدر این را باید دانست: این مردم‌سالاری، این حضور مردمی» (بیانات در مراسم تنفیذ حکم چهاردهمین دوره ریاست‌جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۳/۰۵/۰۷).

روش‌شناسی پژوهش

«تحلیل مضمون روشی برای شناسایی، تحلیل و گزارش الگوها و مضامین داده‌ها است. این روش، داده‌ها را به داده‌های غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند و فرایندی برای تحلیل داده‌های کیفی است. تحلیل مضمون فرایند کدگذاری اطلاعات کیفی است و این کار ممکن است با فهرستی از مضامین، الگوی پیچیده‌ای از مضامین، شاخص‌ها یا ویژگی‌های مرتبط با هم صورت بگیرد. مضمون یا تم بیانگر موارد مهمی در داده‌ها در مورد سؤال‌های تحقیق است و تا حدی معنی و مفهوم الگوی مجموعه‌ای از داده‌ها را نشان می‌دهد. از آنجا که تحلیل مضمون، تحلیلی کیفی است، پاسخ روشن و صریحی در مورد اینکه تعداد داده‌های مناسب و مورد نیاز که بر وجود مضمون یا اطلاق آن دلالت نماید چقدر است، وجود ندارد. به طور آرمانی مضمون را می‌توان در چندین مورد از مجموع داده‌ها مشاهده کرد، اما آنچه اهمیت دارد، معنا و مفهوم مضمون است» (برون و کلارک،[1] ۲۰۰۶: ۸۲). «شبکه مضامین براساس یک روش مشخص، مضامین زیر را نظام‌مند می‌کند: ۱. مضامین اصلی (کدها و نکات کلیدی متن)؛ ۲. مضامین سازمان‌دهنده (مقولات به دست آمده از ترکیب و تلخیص مضامین اصلی)؛ ۳. مضامین فراگیر (مضامین عالی دربرگیرنده اصول حاکم بر متن به عنوان یک کل)» (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰).

در این تحقیق، به منظور استخراج و شناسایی داده‌ها و مؤلفه‌ها، بیانات رهبری اندیشمند انقلاب مورد بررسی قرار داده شد و با استفاده از روش تحلیل مضمون، مورد تحلیل قرار گرفت. با توجه به اینکه هدف پژوهش، اکتشافی است و به دنبال ساخت مفاهیم، الگوها و چارچوب است، اغلب نتایج از پیش قابل پیش‌بینی نمی‌باشد. با توجه به فرایند پژوهش، پژوهش فوق کاربردی و از منظر فلسفه‌های پژوهشی، ماهیت تفسیری دارد.

مراحل روش پژوهش عبارت بود از: ۱. مطالعه دقیق و چندباره متن داده‌ها برای آشنایی عمیق با محتوا؛ ۲. یادداشت‌برداری از ایده‌ها و مفاهیم اولیه؛ ۳. شناسایی و استخراج کدهای اولیه معنادار از داده‌ها؛ ۴. توصیف کدها به صورت خلاصه و مختصر؛ ۵. کدگذاری داده‌ها به صورت نظام‌مند و منظم؛

1. Braun &Clarke.

۶. گروه‌بندی کدهای مرتبط برای شناسایی مضامین بالقوه؛ ۷. شناسایی ارتباطات میان کدها و مضامین پایه؛ ۸. تشکیل مضامین پایه اولیه؛ ۹. بررسی دقیق مضامین پایه برای اطمینان از انسجام درونی و تمایز میان آنها؛ ۱۰. ادغام، تفکیک یا حذف مضامین پایه در صورت نیاز؛ ۱۱. شناسایی مضامین سازمان‌دهنده براساس مضامین پایه؛ ۱۲. تعریف دقیق و جامع هر یک از مضامین سازمان‌دهنده؛ ۱۳. نام‌گذاری مضامین سازمان‌دهنده به گونه‌ای که ماهیت آنها را به خوبی منعکس کند؛ ۱۴. شناسایی مضامین فراگیر براساس مضامین سازمان‌دهنده. در پایان پس از تحلیل داده‌ها به روش استقرایی ـ قیاسی، به بررسی و کشف بیانات مقام معظم رهبری در زمینه دستاوردهای مردمی‌سازی پرداخته شد (فرهمندنیا و همکاران، ۱۴۰۳).

جدول ۱. مضامین استخراج‌شده از بیانات مقام معظم رهبری در زمینه دستاوردهای مردمی‌سازی

مضمون فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مقولات فرعی	شرح مضامین پایه
دستاوردهای مردمی‌سازی	ساحت ساختاری	اقتدار ملی	۱. «... این اقتداری که امروز جمهوری اسلامی دارد ... به خاطر حضور مردم بوده است، به خاطر کمک مردم بوده است». ۲. «نظام جمهوری اسلامی ریشه دارد؛ این ریشه، مردمند. اجتماع مردم حول این نظام، مایه عزت و برکت کشور و برکت نظام و برکت خود آن مردم است». ۳. «... یکی از مظاهرش هم همین بیست‌ودوی بهمنی است که شما در مقابل دارید. هرچه حضور پررنگ‌تر باشد، اعتبار و ارزش ملی بالاتر خواهد رفت ...». ۴. «... آنچه برای اداره کشور و حفظ کشور و منافع ملّت به صورت فوری‌فوتی لازم است؛ حضور مردم است». ۵. «امروز کشور از استقلال برخوردار است و این خواسته عمومی این مردم در انقلاب بوده». ۶. «این ملت مستقل است و می‌خواهد مستقل بماند». ۷. «حفظ نظام اسلامی در طول این چهل سال، می‌دانید چه فشار عظیمی را بر این کشور و بر این ملّت وارد می‌کند؟ و این ملّت توانست تحمل کند، توانست ایستادگی بکند». ۸. «نظام اسلامی، نظامی مردمی و متّکی به آرا و اراده مردم است ... این یک بیعت بزرگ مردمی با نظام اسلامی بود». ۹. «امام طبیعتاً یک شخص مردمی بودند و به مردم اتّکاء داشتند».

مضمون فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مقولات فرعی	شرح مضامین پایه
			۱۰. «انقلاب را همین اراده‌های مردمی و همین حضور مردمی ... توانست به‌وجود بیاورد و به پیروزی برساند». ۱۱. «... مسئله اول، مسئله حضور شماست. حضور شماست که نظام را تحکیم می‌کند، پایه‌های نظام را مستحکم می‌کند». ۱۲. «مردم‌سالاری یعنی بر اساس دین و بر اساس اسلام، سالارِ زندگیِ جامعه، خود مردمند». ۱۳. «[دولت‌های ما] هر پیشرفتی که در زمینه‌های سازندگی تا امروز داشته‌اند، به خاطر همین یکپارچگی مردم بوده است». ۱۴. «در عرصه اجتماعی، توسعه باید با مردم گره بخورد؛ مردم باید محور توسعه باشند».
		امنیت ملی	۱۵. «امروز جمهوری اسلامی به یک قدرت اثرگذار در سطح منطقه و در مواردی در سطح جهان تبدیل شده است». ۱۶. «مردم به صورت کامل پای صندوق‌های رأی حضور پیدا کنند، این تضمین‌کننده امنیّت کشور است». ۱۷. «... امروز دشمنان ما ـ حدّاقل در منطقه، آنهایی که در منطقه هستند یا در منطقه نیرو دارند ـ می‌دانند که جمهوری اسلامی با موشک‌های نقطه‌زن و فعال و دقیق خود در این منطقه با هر دشمنی می‌تواند مقابله کند و مواجهه کند و او را بکوبد؛ این را فهمیدند. این بازدارندگی است؛ این معنایش این است که دشمنانی که گاهی هوس تهاجم نظامی به سرشان می‌زند، ملاحظه کنند؛ بفهمند که نه، این جوری نیست، جمهوری اسلامی، مشت محکم و دست قوی‌ای دارد در مقابل؛ این می‌شود بازدارنده». ۱۸. «آن چیزی که تا امروز مثل سدی جلوی تعرض آنها را به نظام جمهوری اسلامی گرفته، حضور شما مردم است». ۱۹. «... حضور مردم است که دشمنان را از هیبت جمهوری اسلامی می‌ترسانَد؛ این واقعیتی است، این را بدانید ... آن چیزی که مانع می‌شود دشمن اِعمال دشمنی کند، ترس از حضور مردم است».
	ساحت عملیاتی	نتایج اجتماعی	۲۰. «باید بتوانید مشارکت مردم را در کارهای گوناگون و بخش‌های گوناگون جلب کنید ... تعریف کنید که چه جور می‌شود مشارکت مردم را جلب کرد ... در بخش‌های مختلف».

مضمون فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مقولات فرعی	شرح مضامین پایه
			۲۱. «همه سعی کنند مشارکت عمومی را تضمین و به تحقق یافتن کمک کنند». ۲۲. «... اسلام با هر منشأ اجتماعی افراد و با هر سلیقه اجتماعی، از همه ما انسجام را، هم‌افزایی را، به یکدیگر کمک کردن را می‌خواهد». ۲۳. «همه باید خود را موظّف به مواسات بدانند. مواسات یعنی هیچ خانواده‌ای از خانواده‌های مسلمان و هم‌میهن و محروم را با دردها و محرومیت‌ها و مشکلات خود تنها نگذاشتن؛ به سراغ آنها رفتن و دست کمک‌رسانی به سوی آنها دراز کردن». ۲۴. «جمهوری اسلامی از بن دندان معتقد به اتحاد اسلامی است؛ اتحاد اسلامی به معنای همدلی ملت‌ها و همکاری دولت‌هاست». ۲۵. «همه این جوانان سرمایه‌های کشور هستند ...». ۲۶. «اقوام مختلف، در هرجا که هستند ... همه یکسان حرکت می‌کنند، یک شعار می‌دهند و یک حرف را می‌زنند. این همه، نشانگر وحدتی عجیب و بزرگ است». ۲۷. «... اکثریت کشور ما جوان هستند و جوان مظهر نشاط است؛ مظهر امید است ... حضور مردم حضور جوان‌ها نشانه امیدواری آنهاست». ۲۸. «کشور احتیاج دارد به آرامش. همه مسئولین، چه مسئولین تقنین، چه مسئولین قضا، چه مسئولین اجرا، برای اینکه کار خود را انجام بدهند، آرامش لازم دارند، مردم هم آرامش را دوست دارند». ۲۹. «... این اعتماد به نفس ملّی، راه وابستگی را می‌بندد. اگر این اعتماد به نفس وجود داشت، ملّت احساس نمی‌کند که به وابستگی نیاز دارد، بلکه از وابستگی به دیگران می‌گریزد». ۳۰. «نظام اسلامی، نظام اخوت و برادری و پیوندهای قلبی آحاد ملت است؛ هر نوع تفرقه‌افکنی محکوم است». ۳۱. «... مردم، در مسائل گوناگون کشور، مردم حاضر یراقی‌اند. شما ببینید ما در این چهل و چند سال، چقدر در این کشور مسئله داشتیم ... چه کسی از نظام اسلامی دفاع کرده؟ همین مردم».

مضمون فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مقولات فرعی	شرح مضامین پایه
		نتایج فرهنگی	۳۲. «انقلاب، همه وجدان‌های این مردم را تکان داد، ماها را بیدار کرد، متوجه هویت خودمان کرد، توانایی‌های خودمان را به ما نشان داد و "ما می‌توانیم" را شعار ما قرار داد. ما هم وارد شدیم و تجربه کردیم؛ دیدیم بله، می‌توانیم». ۳۳. «وقتی که غفلت از توانایی خود بر ملتی حاکم شد، غارت آن ملّت آسان می‌شود ... [دشمن] می‌خواهد شما از اینها غفلت کنید، از این توانایی چشم بپوشید تا بتواند راحت به شما حمله کند». ۳۴. «فرهنگ کار جهادی و همکاری و تعاون را مردم بین خودشان، کسانی که می‌توانند، حوزه نفوذی در بین مردم دارند، ترویج بکنند». ۳۵. «... "زنده بودن انقلاب" یعنی چه؟ یعنی دلبستگی نسل‌های جدید کشور به آرمان‌های انقلاب. امروز مردم دلبسته همان آرمان‌هایی هستند که انقلاب مطرح کرد؛ یعنی استقلال ملّی، عزّت ملّی، رفاه ملّی، عدالت اجتماعی، تحقق جامعه اسلامی و در نهایت ... ایجاد تمدن نوین اسلامی ...». ۳۶. «ملت ایران از لاک توسری‌خوری و ذلتی که به او تحمیل شده بود، خودش را با انقلاب خلاص کرد؛ این لاک را شکست، آمد بیرون. هویت ایرانی با خصوصیات اسلامی در او بُروز کرده، طالب عزت است، طالب استقلال است، طالب پیشرفت است، لذاست که هرچه دشمنان ظالم فشار می‌آورند تأثیری در او نمی‌گذارد».
		نتایج اقتصادی	۳۷. «ما ملت ایران ... اگر توانستیم با تکیه بر توان داخلی، تحریم را بی‌اثر بکنیم، آن عامل تحریم‌کننده هم از تحریم دست برمی‌دارد؛ یعنی او هم وقتی فهمید تحریم فایده‌ای ندارد، از تحریم دست برمی‌دارد ...». ۳۸. «ما باید کاری کنیم که مردم بتوانند، ... معیشت‌شان را بهتر کند؛ به تعبیر رایج، سفره آنها را رنگین‌تر بکند، که بند اول سیاست‌های اقتصاد مقاومتی هم ناظر به همین است». ۳۹. «... اولین مطلبی که من اصرار دارم که دستگاه‌های حکومتی به‌جد دنبالش باشند، مسئله بهبود فضای کسب و کار است ... باید محیط مساعد تولید را در کشور به وجود بیاورند؛ یعنی محیط

مضمون فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مقولات فرعی	شرح مضامین پایه
			مساعدی به نفع حرکت تولیدی و جهت‌گیری تولید، در مقابل جهت‌گیری واردات و تکیه به خارج». ۴۰. «... مشارکت مردم را جلب کنیم، رشد تولید قطعی خواهد بود ... خود همین رشد تولید، تأثیر می‌گذارد در مهار تورّم؛ یعنی روی آن هم اثر می‌گذارد». ۴۱. «جهش تولید به نظر کار بزرگ و شاید در نظر بعضی نشدنی بیاید، لکن بنده معتقدم با توجه به بخش دوم این شعار، یعنی "مشارکت مردم"، شدنی است. اگر ما این توفیق را پیدا کنیم که همت مردم، سرمایه مردم، ابتکار مردم، حضور جدی آحاد مردم را در عرصه اقتصادی وارد کنیم، در واقع یک بسیج مردمی در امر اقتصاد بکنیم، تولید هم می‌تواند به جهش برسد».
		نتایج سیاسی	۴۲. «ملت و دولت ما به برکت تمسک به اسلام و مشارکت جدیِ سیاسی، توانسته‌اند نفوذ و دخالت بیگانگان را در کشور خود ریشه کن کنند». ۴۳. «البته مردم ما نشان دادند که با ایستادگی خود، با حضور خود، و با همه وجود خود، این دشمن را ناکام کرده ... محکم به دهان دشمن کوبیده‌اند». ۴۴. «اینکه در این انتخابات ... ورود افراد با گرایش‌های مختلف، برای به صحنه آوردن و روی دایره ریختن نظرات گوناگون، باز شد ... نشانه این است که نظام اسلامی به مردم خود اعتماد دارد؛ به مردم اعتماد می‌کند». ۴۵. «دولت‌ها هم بدانند که آنچه می‌تواند آنها را بر انجام وظیفه خودشان قادر کند تکیه بر نیروی داخلی است؛ تکیه بر نیروی مردم است». ۴۶. «حضور شماست که نظام را تحکیم می‌کند، پایه‌های نظام را مستحکم می‌کند». ۴۷. «ملت ما نشان داده است که از مجاهدت خسته نمی‌شود؛ و همین، دشمنان را مأیوس می‌کند». ۴۸. «حضور مردم در صحنه‌ها توانست دشمن را مأیوس کند». ۴۹. «مردم هستند که پشتیبان واقعی نظامند؛ این پشتیبانی، متوقف به اعتماد است و این اعتماد هم باید باقی بماند».

مضمون فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مقولات فرعی	شرح مضامین پایه
			۵۰. «همه آرمان‌های این ملّت و انقلاب را می‌شود با پشتیبانی این مردم مؤمن و غیور به نتیجه رساند». ۵۱. «مردم، ایمان و پایبندی خود را به دین، اعتقادات و ارزش‌های والای اسلامی نشان داده‌اند و امروز از الفاظ به ظاهر زیبایی که دشمنان این ملت بر زبان جاری می‌کنند، فریب نمی‌خورند». ۵۲. «... ملّت ایران فهمید که پیروزی، پیشرفت، عقب ماندن دشمن، صیانت کشور، با مقاومت به دست می‌آید نه با تسلیم؛ این را فهمیدیم؛ این را ملّت ایران به دست آوردند ...». ۵۳. «همبستگی ملی می‌تواند در مقابل توطئه‌های دشمنان به کشور مصونیت ببخشد». ۵۴. «مشارکت مردم می‌تواند آینده کشور را تأمین و تضمین کند». ۵۵. «امروز نظام اسلامی و حکومت اسلامی به معنای واقعی کلمه متکی به مردم و مبانی اسلامی است». ۵۶. «... صاحب کشور هم خود مردمند ... مردم خودشان هستند که تصمیم می‌گیرند، شرکت می‌کنند، انتخاب می‌کنند؛ کار دست مردم است ...». ۵۷. «... ملت ایران ... حضور دائمی خود را در طول این سی‌وسه سال آن چنان حفظ کردند که این نهال با همه خطرها، با همه مشکلات، روزبه‌روز تنومندتر شد، بارورتر شد، بالنده‌تر شد» ۵۸. «یقیناً حماسه سیاسی در دو حرکت بزرگ ملّت ایران جلوه بیشتری یافت: یکی حرکت انتخابات در نیمه اوّل سال۹۲، و دیگری راهپیمایی سراسری و عظیم ملّت در نیمه دوم».
		نتایج امنیتی	۵۹. «همه ملت ایران مدافعانِ هویت ملی و شخصیت عظیم ملت ایران هستند». ۶۰. «به برکت همین امنیتی که با حضور مردم به وجود آمده است، توطئه‌های امنیتی دشمنان خنثی می‌شود، توطئه‌های تبلیغاتی دشمنان خنثی می‌شود». ۶۱. «حضور مردم، تهدید دشمنان را از بین می‌برد». ۶۲. «انتخاب ملّت ما در مقابله با استکبار تسلیم نبود، ایستادگی بود، عدم وابستگی بود، حفظ استقلال بود، تقویت درونی نظام و

مضمون فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مقولات فرعی	شرح مضامین پایه
			ملت و کشور بود؛ اینها تصمیمات ملی است». ۶۳. «آنچه را که امروز ملت ایران داعیه دارد، عبارت است از مبارزه با ظلم جهانی، مبارزه با استکبار جهانی». ۶۴. «... در همه سال‌هایی که بر این انقلاب می‌گذرد، در میدان‌هایی که باید حضور مردم در آن آشکار شود، پاسخ شما به استکبار جهانی، کوبنده‌تر و صریح‌تر و قاطع‌تر بوده است».
		نتایج علمی	۶۵. «ملت ایران امروز در جاده پیشرفت علمی و پیشرفت فناوری افتاده و می‌خواهد دو قرن عقب افتادگی خود را در دوران طاغوت‌ها، جبران کند».
		نتایج ابزاری	۶۶. «من یک وقت به مسئولان یک بخشی گفتم که وظیفه اوّل شما این است که هر کدام برای خودتان یک جانشین تربیت کنید، یا فکر کنید و پیدا کنید؛ چون اگر یک روز خدای نکرده در راه، پای شما وارد چاله‌ای شد و شکست، کار ما لنگ نماند». ۶۷. «مهم‌ترین وظیفه کنونی مراکز دانشگاهی و حوزوی، عناصر و جوانان مؤمن و انقلابی، و همچنین سازمان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، "اقدام سنجیده و هوشمندانه برای تبیین و روشنگریِ ژرفا و عمق شعارهای انقلاب" و "پرهیز از اقدامات سطحی"، "کادرسازی برای آینده"، و... است».

بنابر جدول فوق، نتایج و دستاوردهای مردمی‌سازی در فرمایشات مقام معظم رهبری در دو ساحت: ۱. ساختاری: اقتدار ملی (چهارده مقوله)، امنیت ملی (پنج مقوله)، و ۲. عملیاتی: نتایج اجتماعی (دوازده مقوله)، نتایج فرهنگی (پنج مقوله)، نتایج اقتصادی (پنج مقوله)، نتایج سیاسی (هفده مقوله)، نتایج امنیتی (شش مقوله)، نتایج علمی (یک مقوله) و نتایج ابزاری (دو مقوله)، مورد توجه و بررسی می‌باشد. «ساحت ساختاری» شامل اهدافی نظیر ارتقای اقتدار ملی و امنیت ملی است. دستیابی به این اهداف مستلزم برنامه‌ریزی دقیق و تخصیص منابع کافی است و معمولاً در افق‌های زمانی بلندمدت تعریف می‌شود. به عنوان مثال، استقلال و افزایش استقامت ملی از جمله اهداف ساختاری محسوب می‌شوند. در مقابل، «ساحت عملیاتی» به اقدام‌ها و نتایج کوتاه‌مدت اشاره دارد که به طور مستقیم بر زندگی روزمره و شرایط فعلی تأثیر می‌گذارد (مینتزبرگ،[1] ۱۹۹۴). به عنوان نمونه، جلب مشارکت مردمی، ایجاد اعتماد به نفس

1. Mintzberg.

ملی و بهبود معیشت از جمله نتایج عملیاتی هستند که به سرعت در جامعه قابل مشاهده‌اند. این تقسیم‌بندی امکان تحلیل جامع‌تری از دستاوردهای مردمی‌سازی را فراهم می‌آورد. در مجموع، سطح ساختاری به بررسی ابعاد کلان و تأثیرات عمیق‌تر می‌پردازد، و به ما کمک می‌کند تا درک بهتری از تأثیرات کلان و بلندمدت مشارکت مردم در نظام جمهوری اسلامی پیدا نماییم. این سطح به ما این امکان را می‌دهد که نتایج ساختاری و بین‌المللی را بررسی کرده و نشان دهیم که چگونه این نتایج می‌توانند به تقویت نظام کمک کنند. از سوی دیگر، سطح عملیاتی بر جنبه‌های روزمره و ملموس‌تر تأکید دارد و نشان می‌دهد که چگونه مشارکت مردم در حوزه‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و امنیتی می‌تواند به بهبود شرایط زندگی و تقویت نظام یاری رساند.

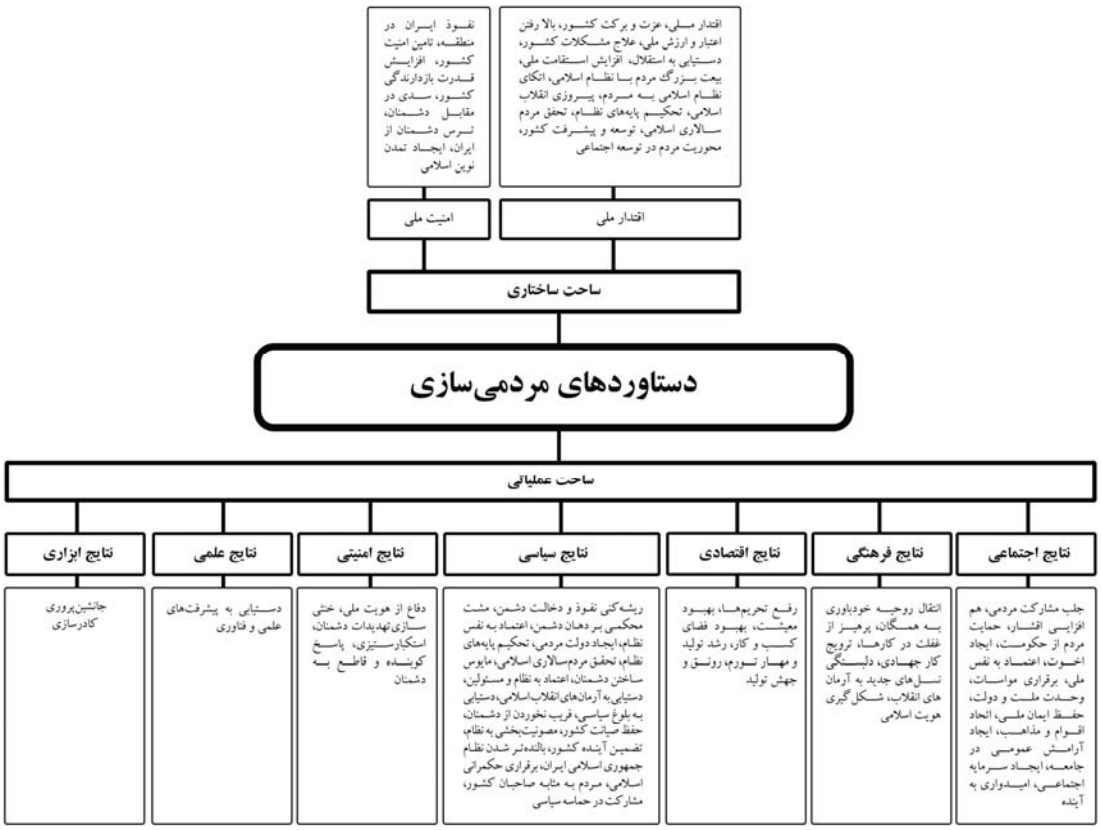

شکل ۲. مدل مفهومی دستاوردهای مردمی‌سازی در منظومه فکری مقام معظم رهبری

یافته‌های پژوهش

۱. دستاوردهای مردمی‌سازی در ساحت ساختاری

مردمی‌سازی به عنوان یک رویکرد اساسی در فرایند توسعه و پیشرفت جوامع، به ویژه در حوزه‌های

سیاسی و اجتماعی، بر اهمیت مشارکت فعال و مؤثر شهروندان در فرایندهای تصمیم‌گیری و مدیریت کشور تأکید دارد. این مفهوم نه تنها به تقویت نهادهای اجتماعی و سیاسی کمک می‌کند، بلکه به ارتقای سطوح مختلف امنیت و اقتدار ملی نیز منجر می‌شود. در این زمینه، دستاوردهای مردمی‌سازی در بُعد ساختاری به دو مؤلفه اصلی، یعنی اقتدار ملی و امنیت ملی، توجه خاصی معطوف می‌دارد. اقتدار ملی به توانایی یک کشور در حفظ استقلال و تمامیت ارضی خود و همچنین تأثیرگذاری در عرصه‌های بین‌المللی اشاره دارد. از سوی دیگر، امنیت ملی به حفاظت از منافع ملی و تأمین آرامش و ثبات داخلی مربوط می‌شود.

یک. اقتدار ملی

مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در سخنان خود به طور مستمر بر اهمیت اقتدار ملی و نقش بنیادین مردم در شکل‌گیری و حفظ این اقتدار تأکید کرده‌اند. این بیانات نمایانگر یک ساختار فکری است که در آن، مردم به عنوان محور اصلی و کلیدی در تحقق اقتدار ملی شناخته می‌شوند. یکی از نکات محوری در بیانات رهبری، تأکید بر «حضور مردم» به عنوان عامل اساسی اقتدار ملی است. ایشان تصریح می‌کنند: «این اقتداری که امروز جمهوری اسلامی دارد ... به خاطر حضور مردم بوده است، به خاطر کمک مردم بوده است». این جمله نشان‌دهنده این است که اقتدار ملی نه تنها از طریق نهادهای دولتی، بلکه به طور مستقیم از اراده و مشارکت مردم نشئت می‌گیرد. این موضوع، به ویژه در زمان‌های بحرانی و حساس، مانند انقلاب اسلامی و سال‌های پس از آن، به وضوح قابل مشاهده است. رهبر انقلاب همچنین به «ریشه‌دار بودن نظام جمهوری اسلامی» اشاره دارند و می‌فرمایند: «نظام جمهوری اسلامی ریشه دارد؛ این ریشه، مردمند». این بیان حاکی از آن است که اقتدار ملی تنها در سایه حمایت و اعتماد مردم به نظام می‌تواند پایدار بماند. این ریشه‌داری به این معناست که مردم نه تنها در زمان انقلاب، بلکه در طول تاریخ نظام اسلامی، همواره در کنار آن بوده و به عنوان پشتیبان عمل کرده‌اند.

بیانات رهبری به روشنی نشان می‌دهد که «اجتماع مردم» و «یکپارچگی آنها» از عوامل مؤثر در تقویت اقتدار ملی به شمار می‌آید. ایشان بیان می‌کنند: «هرچه حضور پررنگ‌تر باشد، اعتبار و ارزش ملی بالاتر خواهد رفت». این جمله به اهمیت مشارکت فعال مردم در عرصه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی و اقتصادی اشاره دارد. در واقع، هرچه مردم در فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی بیشتر مشارکت داشته باشند، اقتدار ملی نیز تقویت خواهد شد. ایشان همچنین بر «استقلال» و «اراده ملی» تأکید دارند و می‌فرمایند: «امروز کشور از استقلال برخوردار است و این خواسته عمومی این مردم در انقلاب بوده». این گفتار به خوبی نشان می‌دهد که اقتدار ملی نه تنها به معنای قدرت نظامی یا اقتصادی، بلکه به معنای استقلال

فکری و فرهنگی نیز اهمیت دارد. مردم ایران همواره در پی حفظ استقلال خود بوده‌اند و این استقلال به عنوان یکی از مظاهر اقتدار ملی تلقی می‌شود.

بیانات مقام معظم رهبری در زمینه اقتدار ملی به وضوح تشریح‌کننده این است که «مردم» و «حضور آنها» در تمامی عرصه‌ها، کلید اصلی و بنیادین برای تحقق و حفظ اقتدار ملی به شمار می‌روند. این اقتدار نه تنها از طریق نهادهای دولتی، بلکه به دلیل پیوند عمیق میان مردم و نظام اسلامی به وجود آمده است. بنابراین، برای تقویت اقتدار ملی، باید به نقش و اهمیت مردم در این فرایند توجه ویژه‌ای داشت.

دو. امنیت ملی

رهبر فرهیخته انقلاب در سخنان خود به صراحت بر اهمیت «امنیت ملی» به عنوان یکی از نتایج مردمی‌سازی در جمهوری اسلامی تأکید دارند. ایشان بیان می‌کنند که جمهوری اسلامی به یک قدرت تأثیرگذار در سطح منطقه و در برخی موارد در سطح جهانی تبدیل شده است. این تغییر نه تنها ناشی از پیشرفت‌های نظامی و اقتصادی، بلکه به واسطه اراده و مشارکت فعال مردم در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی است. این نکته مؤید آن است که اقتدار ملی و امنیت کشور به طور مستقیم به مشارکت آگاهانه و فعال مردم بستگی دارد.

یکی از جنبه‌های مهم امنیت ملی در بیانات رهبری، تأکید بر «حضور مردم» در انتخابات و فعالیت‌های اجتماعی است. ایشان خاطر نشان می‌کنند که «حضور کامل مردم پای صندوق‌های رأی، تضمین‌کننده امنیت کشور است». این جمله به وضوح بازگوکننده آن است که مشارکت عمومی در فرایندهای سیاسی، به ویژه در انتخابات، به عنوان یک عامل کلیدی در تقویت امنیت ملی تلقی می‌شود. حضور پرشور مردم در انتخابات نه تنها به عنوان یک حق، بلکه به عنوان یک مسئولیت اجتماعی و ملی در نظر گرفته می‌شود که می‌تواند به ایجاد ثبات و امنیت در کشور کمک کند.

رهبری همچنین به «توانمندی‌های نظامی» جمهوری اسلامی اشاره دارند و می‌فرمایند: «دشمنان ما می‌دانند که جمهوری اسلامی با موشک‌های نقطه‌زن و فعال خود می‌تواند با هر دشمنی مقابله کند». این نکته به مفهوم «بازدارندگی» اشاره دارد که ناشی از قدرت نظامی و توانایی‌های دفاعی کشور است. رهبری معتقدند که این بازدارندگی، دشمنان را از هرگونه تهاجم نظامی به کشور می‌ترساند و به نوعی مانع از تعرض به نظام جمهوری اسلامی می‌شود. علاوه بر این، رهبر معظم انقلاب بر نقش «حضور مردم» به عنوان سدی در برابر تهدیدات دشمنان تأکید می‌کنند و معتقدند: «حضور مردم سدی در برابر تعرض به نظام جمهوری اسلامی است». این تعبیر به روشنی نشان می‌دهد که امنیت ملی نه تنها به توانمندی‌های نظامی، بلکه به اعتماد و حمایت مردم از نظام وابسته است. حضور مردم در صحنه‌های

مختلف اجتماعی و سیاسی، به عنوان یک عامل بازدارنده در برابر تهدیدات خارجی عمل می‌کند.

امنیت ملی در منظومه فکری مقام معظم رهبری به عنوان یک مفهوم چندبعدی و وابسته به مشارکت مردمی تعریف می‌شود. رهبری با تأکید بر اهمیت حضور مردم، قدرت نظامی و بازدارندگی ملی، نشان می‌دهند که امنیت کشور نه تنها به واسطه نهادهای دولتی، بلکه به دلیل پیوند عمیق میان مردم و نظام اسلامی به وجود آمده است.

۲. دستاوردهای مردمی‌سازی در ساحت عملیاتی

مردمی‌سازی به عنوان یک رویکرد اساسی در نظام جمهوری اسلامی ایران، به ویژه در منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، هدفش تقویت نقش مردم در فرایندهای تصمیم‌گیری و اجرایی است. این رویکرد به طور مستقیم بر ابعاد مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، امنیتی، علمی و ابزاری تأثیرگذار بوده و به عنوان یک مضمون فراگیر در ساحت عملیاتی شناخته می‌شود.

در بُعد اجتماعی، دستاوردهای مردمی‌سازی موجب تقویت انسجام و همبستگی اجتماعی می‌شود و احساس تعلق و مسئولیت را در میان افراد افزایش می‌دهد. از منظر فرهنگی، این رویکرد به تقویت هویت ملی و فرهنگی و ارتقای سطح آگاهی فرهنگی در جامعه کمک می‌کند. در ابعاد اقتصادی، مردمی‌سازی به افزایش مشارکت مردم در فعالیت‌های اقتصادی و تولیدی منجر می‌شود که بهبود وضعیت اقتصادی و کاهش فقر را به دنبال دارد. از جنبه سیاسی، این رویکرد به تقویت نهادهای دموکراتیک و افزایش مشارکت مردم در فرایندهای سیاسی کمک می‌کند و به مشروعیت نظام می‌افزاید. در زمینه امنیتی، مردمی‌سازی به عنوان یک عامل بازدارنده در برابر تهدیدات داخلی و خارجی عمل می‌کند و موجب تقویت احساس امنیت در جامعه می‌شود. از نظر علمی، این رویکرد به توسعه تحقیقات و نوآوری‌ها کمک می‌کند و نیازهای جامعه را به طور مؤثرتری پاسخ می‌دهد. در نهایت، دستاوردهای مردمی‌سازی در ساحت ابزاری به بهبود فرایندهای اجرایی و مدیریتی منجر می‌شود و کارایی نهادهای دولتی را افزایش می‌دهد.

یک. نتایج اجتماعی

مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در بیانات خود به وضوح بر اهمیت «مشارکت مردم» در فرایندهای اجتماعی تأکید دارند. ایشان به عنوان یک رهبر دینی و سیاسی، بر این باورند که جلب مشارکت عمومی در کارهای گوناگون، نه تنها به تقویت انسجام اجتماعی می‌انجامد، بلکه به عنوان یک عامل کلیدی در تحقق اهداف نظام جمهوری اسلامی نیز محسوب می‌شود. در این راستا، رهبری تأکید می‌کنند که «باید

بتوانید مشارکت مردم را در کارهای گوناگون و بخش‌های گوناگون جلب کنید» و این امر مستلزم تعریف دقیق و شفاف از روش‌های جلب مشارکت است. این گفتار نشان‌دهنده نیاز به یک رویکرد سیستماتیک در جذب و سازماندهی مشارکت‌های اجتماعی است.

از دیگر ابعاد مهم نتایج اجتماعی، مفهوم «مواسات» است که رهبری بر آن تأکید دارند. ایشان می‌فرمایند: «همه باید خود را موظف به مواسات بدانند»، که به معنای عدم تنها گذاشتن خانواده‌های محروم و نیازمند در جامعه است. این رویکرد نه تنها به تقویت همبستگی اجتماعی کمک می‌کند، بلکه موجب ایجاد یک فرهنگ همکاری و حمایت متقابل در میان افراد جامعه می‌شود. در این زمینه، رهبری به اهمیت «اتحاد اسلامی» نیز اشاره دارند و بر این نکته تأکید می‌کنند که «جمهوری اسلامی از بن دندان معتقد به اتحاد اسلامی است»، که به همدلی ملت‌ها و همکاری دولت‌ها اشاره دارد.

مقام معظم رهبری همچنین بر نقش «جوانان» به عنوان سرمایه‌های اصلی کشور تأکید می‌کنند. ایشان معتقدند: «همه این جوانان سرمایه‌های کشور هستند»، که نشان‌دهنده اهمیت و نقش جوانان در فرایندهای اجتماعی و سیاسی کشور است. جوانان به عنوان مظهر نشاط و امید، می‌توانند در ایجاد تغییرات مثبت و تقویت انسجام اجتماعی مؤثر باشند. ایشان با اشاره به اینکه «اکثریت کشور ما جوان هستند»، بر ضرورت توجه به نیازها و خواسته‌های جوانان تأکید می‌کنند و این امر به عنوان یک عامل کلیدی در تقویت اعتماد به نفس ملی و کاهش وابستگی به دیگران مطرح می‌شود.

از دیگر نکات کلیدی در بیانات رهبری، تأکید بر «آرامش اجتماعی» است. ایشان بیان می‌کنند: «کشور احتیاج دارد به آرامش»، که به خوبی نشان‌دهنده اهمیت ثبات و آرامش در جامعه برای تحقق اهداف اجتماعی و سیاسی است. این آرامش نه تنها برای مسئولان، بلکه برای مردم نیز حیاتی است و به عنوان یک عامل تسهیل‌کننده در فرایندهای اجتماعی و سیاسی عمل می‌کند. در نهایت، رهبری بر لزوم «اعتماد به نفس ملی» تأکید دارند و می‌فرمایند: «این اعتماد به نفس ملی، راه وابستگی را می‌بندد». این بیان تبیین‌کننده آن است که با تقویت اعتماد به نفس در میان مردم، می‌توان به کاهش وابستگی به دیگران و تقویت هویت ملی دست یافت. همچنین، رهبری بر ضرورت «همبستگی» و «برادری» در میان آحاد ملت تأکید می‌کنند و هر نوع تفرقه‌افکنی را محکوم می‌دانند. این تقریر به وضوح نمایانگر تلاش برای ایجاد یک جامعه متحد و همدل است که در آن همه افراد به طور فعال در فرایندهای اجتماعی مشارکت داشته باشند.

دو. نتایج فرهنگی

مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در بیانات خود به صراحت بر تأثیرات عمیق «فرهنگ» و «هویت

ملی» در فرایندهای مردمی‌سازی تأکید دارند. ایشان با اشاره به اینکه «انقلاب، همه وجدان‌های این مردم را تکان داد» و «ما می‌توانیم» را به عنوان یک شعار محوری معرفی می‌کنند، تصریح می‌کنند که انقلاب اسلامی بیداری اجتماعی را به ارمغان آورد و به مردم احساس توانمندی در دستیابی به استقلال و پیشرفت داد. این بیداری فرهنگی، به ویژه در نسل‌های جدید، موجب دلبستگی به آرمان‌های انقلاب و تقویت هویت ملی و اسلامی شده است. رهبری همچنین به خطر غفلت از توانایی‌های ملی اشاره می‌کنند و می‌فرمایند: «وقتی که غفلت از تواناییِ خود بر ملتی حاکم شد، غارت آن ملت آسان می‌شود». این بیان جلوه‌دهنده آن است که دشمنان به دنبال ایجاد یأس و ناامیدی در میان مردم هستند تا از توانایی‌ها و پتانسیل‌های آنان چشم‌پوشی کنند. به همین دلیل، رهبری بر لزوم آگاهی و شناخت توانایی‌های ملی تأکید دارند تا ملت بتواند در برابر تهدیدات خارجی مقاوم باشد.

رهبر فرهیخته انقلاب بر ضرورت «همکاری و تعاون» در جامعه تأکید دارند و می‌فرمایند: «فرهنگ کار جهادی و همکاری و تعاون را مردم بین خودشان، کسانی که می‌توانند، ترویج بکنند». این تأکید بر فرهنگ کار جهادی به تقویت روحیه جمعی کمک می‌کند و موجب ایجاد یک شبکه اجتماعی قوی می‌شود که می‌تواند در مواجهه با چالش‌ها مؤثر باشد.

از دیگر نکات کلیدی در بیانات رهبری، تأکید بر «زنده بودن انقلاب» و دلبستگی نسل‌های جدید به آرمان‌های آن است. ایشان می‌فرمایند: «زنده بودن انقلاب یعنی چه؟ یعنی دلبستگی نسل‌های جدید کشور به آرمان‌های انقلاب». این دلبستگی به آرمان‌های انقلاب، شامل استقلال ملی، عزت ملی، و عدالت اجتماعی است که به طور مستقیم به ایجاد «تمدن نوین اسلامی» منجر می‌شود.

ایشان همچنین به بروز «هویت ایرانی» با خصوصیات اسلامی اشاره دارند و می‌فرمایند: «ملت ایران از لاک توسری‌خوری و ذلتی که به او تحمیل شده بود، خودش را با انقلاب خلاص کرد». این بیان مؤید آن است که انقلاب اسلامی به ملت ایران این امکان را داد که از ذلت و وابستگی رهایی یابد و هویت واقعی خود را بازیابد. این هویت جدید، به عنوان یک عامل تقویت‌کننده در برابر فشارهای دشمنان عمل می‌کند و موجب می‌شود که ملت ایران با عزت و استقلال به سمت پیشرفت حرکت کند.

سه. نتایج اقتصادی

مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در بیانات خود به طور مکرر بر اهمیت «توان داخلی» و «مشارکت مردم» در بهبود شرایط اقتصادی تأکید دارند. ایشان با بیان اینکه «اگر توانستیم با تکیه بر توان داخلی، تحریم را بی‌اثر بکنیم»، نشان می‌دهند که اتکا به منابع داخلی و توانمندی‌های ملی می‌تواند به کاهش اثرات منفی تحریم‌ها کمک کند. این رویکرد نه تنها به تقویت اقتصاد کشور کمک می‌کند، بلکه به ملت

ایران این امکان را می‌دهد که به استقلال اقتصادی دست یابد و از وابستگی به خارج کاسته شود. رهبری همچنین بر لزوم «بهبود معیشت مردم» تأکید دارند و می‌فرمایند: «ما باید کاری کنیم که مردم بتوانند معیشتشان را بهتر کند». این کلام اعلان‌کننده آن است که یکی از اهداف اصلی سیاست‌های اقتصادی باید بهبود کیفیت زندگی مردم و افزایش توان خرید آنان باشد. ایشان با اشاره به «سفره آنها را رنگین‌تر بکند»، بر اهمیت توجه به نیازهای اساسی مردم و ایجاد شرایطی برای رشد اقتصادی تأکید دارند. این تعبیر به ویژه با توجه به سیاست‌های «اقتصاد مقاومتی» که به دنبال تقویت تولید داخلی و کاهش وابستگی به واردات است، بسیار مهم است.

یکی دیگر از نکات کلیدی در بیانات رهبری، تأکید بر «فضای کسب و کار» است. ایشان می‌فرمایند: «اولین مطلبی که من اصرار دارم که دستگاه‌های حکومتی به‌جد دنبالش باشند، مسئله بهبود فضای کسب و کار است». این تأکید بازگوکننده این است که برای رشد اقتصادی و افزایش تولید، باید محیطی مساعد برای فعالیت‌های اقتصادی فراهم شود. این محیط باید به گونه‌ای طراحی شود که تولیدکنندگان بتوانند با کمترین موانع و چالش‌ها به فعالیت بپردازند و در این راستا، رهبری بر ضرورت جلب مشارکت مردم تأکید دارند. مقام معظم رهبری همچنین بر این نکته تأکید دارند که «مشارکت مردم را جلب کنیم، رشد تولید قطعی خواهد بود». این فرموده نشان‌دهنده این است که بدون مشارکت فعال مردم، دستیابی به رشد اقتصادی پایدار ممکن نخواهد بود. رهبری با بیان اینکه «جهش تولید به نظر کار بزرگ و شاید در نظر بعضی نشدنی بیاید»، بر این باورند که با همت و ابتکار مردم، می‌توان به این هدف دست یافت. این بسیج مردمی در عرصه اقتصادی، می‌تواند به تولید و اشتغال‌زایی کمک کند و به تبع آن، به مهار تورم و بهبود شرایط معیشتی مردم منجر شود.

چهار. نتایج سیاسی

رهبر فرهیخته انقلاب در بیانات خود به طور مکرر بر اهمیت «مشارکت سیاسی مردم» و تأثیر آن بر ثبات و امنیت کشور تأکید دارند. ایشان با بیان اینکه «ملت و دولت ما به برکت تمسک به اسلام و مشارکت جدی سیاسی، توانسته‌اند نفوذ و دخالت بیگانگان را در کشور خود ریشه‌کن کنند»، بیان می‌دارند که ارتباط نزدیک بین مردم و دولت، به ویژه در زمینه‌های سیاسی، می‌تواند به کاهش نفوذ خارجی کمک کند. این نگرش به مردم به عنوان محور اصلی تحولات سیاسی، نشان‌دهنده اعتماد رهبری به توانایی‌های ملت در مقابله با چالش‌ها و تهدیدات خارجی است.

رهبری همچنین بر «حضور فعال مردم» در صحنه‌های سیاسی تأکید دارند و می‌فرمایند: «مردم ما نشان دادند که با ایستادگی خود، با حضور خود، و با همه وجود خود، این دشمن را ناکام کرده‌اند». این

بیان نمایانگر این است که مشارکت مردم در عرصه‌های مختلف، به ویژه در انتخابات و تجمعات عمومی، می‌تواند نقش مؤثری در ناکام‌سازی دشمنان داشته باشد. این حضور نه تنها به تقویت روحیه ملی کمک می‌کند، بلکه بر اساس بیانات رهبری، موجب ایجاد همبستگی و انسجام در بین مردم می‌شود.

از دیگر نکات مهم در بیانات رهبری، تأکید بر «اعتماد به مردم» و «تکیه بر نیروهای داخلی» است. ایشان می‌فرمایند: «دولت‌ها هم بدانند که آنچه می‌تواند آنها را بر انجام وظیفه خودشان قادر کند، تکیه بر نیروی داخلی است». این تأکید بر اهمیت نیروی انسانی و ظرفیت‌های داخلی به عنوان پایه‌های اصلی موفقیت سیاسی و اقتصادی کشور، آشکارکننده این است که دولت باید به جای وابستگی به خارج، بر روی توانمندی‌های خود و مردم تکیه کند. این رویکرد به تقویت اعتماد عمومی و مشارکت مردم در فرایندهای تصمیم‌گیری کمک می‌کند.

از منظر رهبری معظم انقلاب «حضور مردم در صحنه‌ها توانست دشمن را مأیوس کند». این بیان نشان‌دهنده این است که مشارکت فعال مردم در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی، به ویژه در زمان‌های حساس، می‌تواند به ایجاد مصونیت در برابر توطئه‌های دشمنان منجر شود. ایشان همچنین به این نکته اشاره می‌کنند که «مردم، ایمان و پایبندی خود را به دین، اعتقادات و ارزش‌های والای اسلامی نشان داده‌اند» و این کلام تأویل‌کننده این امر است که مردم با تکیه بر اصول اسلامی و ملی، می‌توانند به عنوان یک نیروی مؤثر در تحقق آرمان‌های انقلاب عمل کنند.

پنج. نتایج امنیتی

مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در بیانات خود بر اهمیت «حضور مردم» در تأمین امنیت کشور و مقابله با تهدیدات خارجی تأکید دارند. ایشان با بیان اینکه «به برکت همین امنیتی که با حضور مردم به وجود آمده است، توطئه‌های امنیتی دشمنان خنثی می‌شود»، اذعان می‌دارند که مشارکت فعال مردم در عرصه‌های مختلف، به ویژه در زمان‌های بحرانی، می‌تواند به ایجاد امنیت پایدار منجر شود. رهبری همچنین به نقش «مردم به عنوان مدافعان هویت ملی» اشاره می‌کنند و می‌فرمایند: «همه ملت ایران مدافعانِ از هویت ملی و از شخصیت عظیم ملت ایران هستند». این بیان مؤید این امر است که مردم نه تنها در برابر تهدیدات خارجی ایستادگی می‌کنند، بلکه با حفظ فرهنگ و هویت ملی، به تقویت پایه‌های امنیت کشور کمک می‌کنند.

از دیگر نکات مهم در بیانات رهبری، تأکید بر «ایستادگی در برابر استکبار جهانی» است. ایشان می‌فرمایند: «انتخاب ملت ما در مقابله با استکبار تسلیم نبود، ایستادگی بود، عدم وابستگی بود». این بیان حاکی از این دارد که ملت ایران با اتکا به خود و تکیه بر توانمندی‌های داخلی، می‌تواند در برابر فشارها و تهدیدات خارجی مقاومت کند.

مقام معظم رهبری همچنین بر این نکته تأکید دارند که «حضور مردم، تهدید دشمنان را از بین می‌برد». این گفتار مؤکدکننده آن است که مشارکت فعال مردم در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی، به ویژه در زمان‌های حساس، می‌تواند به ایجاد مصونیت در برابر توطئه‌های دشمنان منجر شود. ایشان با اشاره به اینکه «در همه سال‌هایی که بر این انقلاب می‌گذرد، در میدان‌هایی که باید حضور مردم در آن آشکار شود، پاسخ شما به استکبار جهانی، کوبنده‌تر و صریح‌تر و قاطع‌تر بوده است»، بر اهمیت حضور مردم در تقویت امنیت و ثبات کشور تصریح دارند.

شش. نتایج علمی

مقام معظم رهبری در بیانات خود به روشنی بیان می‌کنند: «ملت ایران امروز در جاده پیشرفت علمی و پیشرفت فناوری افتاده و می‌خواهد دو قرن عقب‌افتادگی خود را در دوران طاغوت‌ها، جبران کند». این جمله به وضوح مؤید عزم ملی برای رسیدن به اهداف علمی و فناوری است. ایشان با اشاره به عقب‌افتادگی تاریخی کشور، بر لزوم تلاش مضاعف برای جبران این فاصله تأکید دارند. این امر نه تنها نیازمند برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری صحیح از سوی دولت، بلکه به مشارکت و همکاری مردم نیز وابسته است. رهبری همچنین بر این نکته تأکید دارند که «پیشرفت علمی» باید به عنوان یک هدف ملی در نظر گرفته شود. ایشان می‌فرمایند: «ملت ایران امروز در جاده پیشرفت علمی و پیشرفت فناوری افتاده است»، که این بیان تعبیرکننده آن است که پیشرفت علمی باید در تمام سطوح جامعه نهادینه شود. این نهادینه‌سازی نیازمند ایجاد زیرساخت‌های مناسب، آموزش و پرورش مؤثر، و همچنین فراهم آوردن بسترهای لازم برای پژوهش و نوآوری است.

از دیگر نکات مهم در بیانات رهبری، تأکید بر «توجه به توانمندی‌های داخلی» است. ایشان به طور مکرر بر اهمیت استفاده از ظرفیت‌های داخلی و نیروی انسانی متخصص تأکید دارند. این رویکرد به ویژه در شرایطی که کشور با تحریم‌ها و فشارهای خارجی مواجه است، می‌تواند به تقویت استقلال علمی و فناوری کشور کمک کند. رهبری با اشاره به اینکه «دو قرن عقب‌افتادگی» باید جبران شود، به ضرورت توجه به «تحقیق و توسعه» و سرمایه‌گذاری در این حوزه‌ها اشاره می‌کنند.

مقام معظم رهبری همچنین اعتقاد دارند که «پیشرفت علمی» باید به عنوان یک پروژه جمعی در نظر گرفته شود. ایشان می‌فرمایند: «ملت ایران امروز در جاده پیشرفت علمی و پیشرفت فناوری افتاده است»، که این بیان بازگوکننده این است که این پیشرفت نیازمند همبستگی و همکاری میان تمامی اقشار جامعه است. در واقع، رهبری با این تأکیدات، به دنبال ایجاد یک فرهنگ علمی و پژوهشی در جامعه هستند که در آن، همه افراد به عنوان بازیگران اصلی در فرایند پیشرفت علمی مشارکت کنند.

هفت. نتایج ابزاری

یکی از جنبه‌های مهم دستاوردهای مردمی‌سازی، «نتایج ابزاری» است که به ویژه در زمینه کادرسازی و تربیت نیروهای مؤمن و انقلابی مورد توجه قرار دارد. رهبری با تأکید بر لزوم تربیت جانشینان و ایجاد ساختارهای مؤثر در نهادهای مختلف، به ویژه در دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی، به اهمیت برنامه‌ریزی و اقدام سنجیده برای تبیین شعارهای انقلاب اشاره می‌کنند. نتایج ابزاری نه تنها به تقویت بنیان‌های علمی و فرهنگی کشور کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به عنوان یک ابزار مؤثر در تحقق اهداف کلان انقلاب اسلامی عمل کند.

مقام معظم رهبری در بیانات خود به صراحت بیان می‌کنند: «من یک وقت به مسئولان یک بخشی گفتم که وظیفه اوّل شما این است که هر کدام برای خودتان یک جانشین تربیت کنید». این جمله به وضوح نشان‌دهنده اهمیت «کادرسازی» و تربیت نسل‌های آینده در نهادهای مختلف است. رهبری با این تأکید، به مسئولان یادآوری می‌کنند که در صورت بروز مشکلات یا چالش‌ها، باید افرادی توانمند و آماده برای ادامه مسیر وجود داشته باشند. این رویکرد، حاکی از دوراندیشی و نگرش استراتژیک رهبری در زمینه مدیریت و برنامه‌ریزی است. در ادامه، رهبری بر اهمیت «اقدام سنجیده و هوشمندانه» تأکید می‌کنند و می‌فرمایند: «مهم‌ترین وظیفه کنونی مراکز دانشگاهی و حوزوی، عناصر و جوانان مؤمن و انقلابی، و همچنین سازمان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، اقدام سنجیده و هوشمندانه برای تبیین و روشنگریِ ژرفا و عمق شعارهای انقلاب و پرهیز از اقدامات سطحی، کادرسازی برای آینده» است. این بیان نشان‌دهنده این است که رهبری به دنبال ایجاد یک فرهنگ عمیق و پایدار در بین جوانان و نسل‌های آینده هستند. ایشان بر لزوم پرهیز از اقدامات سطحی تأکید دارند که می‌تواند به تضعیف بنیان‌های فکری و فرهنگی جامعه منجر شود.

از دیگر نکات مهم در بیانات رهبری، تأکید بر «تبیین شعارهای انقلاب» است. ایشان با اشاره به اهمیت روشنگری و تبیین عمیق شعارها، به مسئولان و جوانان توصیه می‌کنند که باید با دقت و هوشمندی به تبیین اصول و ارزش‌های انقلاب بپردازند. این رویکرد نه تنها به حفظ و تقویت اصول انقلاب کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به ایجاد یک جامعه آگاه و متعهد به ارزش‌های اسلامی و انقلابی نیز منجر شود.

نتیجه

مردمی‌سازی، که به حکمرانی مردمی یا تمرکززدایی نیز معروف است، فرایندی است که دولت در آن با مشارکت دادن مردم در تصمیم‌گیری‌ها، امور را از حالت متمرکز خارج کرده و به سطوح محلی واگذار می‌کند. ایران دارای سابقه‌ای غنی در این زمینه است و مقام معظم رهبری نیز بر ضرورت مردمی‌سازی تأکید کرده‌اند. این فرایند به تحکیم پایه‌های نظام اسلامی و تحقق مردمی‌سازی کمک می‌کند و

زمینه‌ساز توسعه در تمامی عرصه‌ها می‌باشد. پیروزی انقلاب اسلامی نقطه عطفی در تاریخ ایران بود که راه را برای حکمرانی مردم بر مردم هموار کرد. دستاوردهای مردمی‌سازی در سطح بین‌المللی موجب تقویت انسجام ملی و افزایش قدرت بازدارندگی ایران شده است. همچنین، این رویکرد می‌تواند زمینه‌ساز ایجاد تمدن نوین اسلامی با محوریت عدالت، آزادی و معنویت باشد. در بعد اجتماعی، مردمی‌سازی فرصتی برای جلب مشارکت مردمی و ایجاد هم‌افزایی بین اقشار مختلف جامعه فراهم می‌کند. این امر می‌تواند به افزایش اعتماد به نفس ملی و وحدت ملت و دولت منجر شود.

در بعد فرهنگی، مردمی‌سازی موجب انتقال روحیه خودباوری و دلبستگی نسل‌های جدید به آرمان‌های انقلاب و تقویت هویت اسلامی می‌شود. در بعد اقتصادی، مردمی‌سازی می‌تواند بهبود معیشت مردم، رشد تولید و مهار تورم را به همراه داشته باشد. از نظر سیاسی، این فرایند به جلب مشارکت مردم در امور کشور و برقراری حکمرانی اسلامی کمک می‌کند.

در بعد امنیتی، مردمی‌سازی نقش مهمی در دفاع از هویت ملی و خنثی‌سازی تهدیدات دشمنان دارد. در نهایت، مردمی‌سازی به پیشرفت‌های علمی و فناوری و جانشین‌پروری در نظام جمهوری اسلامی کمک می‌کند.

سخن پایانی اینکه امروز انقلاب اسلامی ایران با تکیه بر مردم، الهام‌بخش سایر ملت‌های آزاده جهان است و ازاین‌رو دشمنان درصدد هستند تا با «مأیوس کردن از آینده»، «به رخ کشیدن کمبودها و سختی‌ها در امور اقتصادی»، «ترساندن از قدرت‌ها»، «بی‌اعتقاد کردن مردم و بی‌اعتنا کردن مردم به عوامل حضور و شجاعت و قدرت که در رأسش ایمان دینی است»، «ایجاد اختلاف ... دوقطبی کردن»، مردم را از صحنه خارج کنند که «راه مقابله هم حضور مردم است ... مسئله حضور مردم در صحنه ـ که جزو لوازم حتمی اداره صحیح کشور و پیشرفت انقلاب و به نتیجه رسیدن انقلاب و به هدف‌ها دست یافتن انقلاب است ـ باید ترویج بشود؛ هر کسی صدایی دارد، هر کسی زبان گویایی دارد، هر کسی مخاطبی دارد، هر کسی می‌تواند اثر بگذارد، باید روی این زمینه کار کند: وَ تَواصَوا بِالحَقّ؛ این حق است. تواصی به حق وظیفه همه است» (بیانات در دیدار هزاران نفر از مردم قم، ۱۴۰۲/۱۰/۱۹).

منابع و مآخذ

نهج‌البلاغه.

۱. اشتریان، کیومرث و باقر قائمی اصل (۱۳۹۹). مدل سیاست‌گذاری مشارکتی چند سطحی. ***فصلنامه سیاست***. ۵۰ (۲). ٤٤٦ ـ ٤٢٣.

۲. بوچانی، محمدحسین، الهام نظری و نازنین دلنواز (۱۳۹۷). واکاوی نهادی حقوقی قدرت‌سپاری به مدیریت محلی در ایران. ***فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای سیاسی***. ۳ (۱). ۸۵ ـ ۵۹.

۳. جمشیدی، علیرضا و آرین پتفت (۱۳۹۵). حقوق شهروندی در آیین‌های نوین اداری. ***فصلنامه اخلاق زیستی***. ٦ (۲۱). ۵۰ ـ ۲۳.

٤. خامنه‌ای، سید علی (١٤٠٢). «سایت مقام معظم رهبری». به آدرس: www.khamenei.com

۵. طوسی، محمدعلی (۱۳۸۰). ***مشارکت در مدیریت و مالکیت***. تهران: انتشارات مرکز آموزش مدیریت دولتی ریاست‌جمهوری.

٦. عابدی جعفری، حسن؛ محمدسعید تسلیمی؛ ابوالحسن فقیهی و محمد شیخ‌زاده (۱۳۹۰). «تحلیل مضمون و شبکه مضامین؛ روشی ساده وکارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی». ***فصلنامه اندیشه مدیریت راهبردی***. سال پنجم. پاییز و زمستان. شماره ۲. (پیاپی ۱۰).

۷. فرهمندنیا، علیرضا؛ پروانه بیاتی و سید محسن خادمی (١٤٠٣). مردمی‌سازی کارکردهای دولت با تأکید بر منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله العالی). ***فصلنامه دولت‌پژوهی ایران معاصر***. ۱۰ (۲). ۳٦ ـ ۱۱.

۸. فیضمندیان، پریسا (۱۳۹٦). فرهنگ و توسعه مشارکت‌های مردمی. ***فصلنامه علمی تخصصی روان‌شناسی. علوم اجتماعی و علوم تربیتی***. ۱ (٤). ۱۲ ـ ۱۰۰.

۹. لک‌زایی، رضا (١٤٠١). ارکان نظام سیاسی اسلام در زیارت «امین الله» و «زیارت آل یاسین». ***فصلنامه علمی ـ پژوهشی سیاست متعالیه***. ۱۰ (۱). ٤۲ ـ ۲۷.

۱۰. مهرگان، فرهاد؛ ابوالحسن فقیهی و ناصر میرسپاسی (۱۳۹۷). نقش مشارکت سیاسی و نظام دموکراتیک در شکل‌دهی فرهنگ سیاسی. ***فصلنامه خط‌مشی‌گذاری عمومی در مدیریت***. ۹ (۳۰). ۱۹ ـ ۱.

11. Akhmouch, Aziza & Correia, Francisco. (2016). The 12 OECD principles on water governance - When science meets policy. Utilities Policy. 43 (10): 121 - 134
12. Boughy, J. (2009). ***The use of administrative law to enforce human rights***. AJ Admin L25.
13. Bourdieu, P. (1991). ***Language and symbolic power***. Harvard University Press.
14. Braun, V. & Clarke, V. (2006). ***Using thematic analysis in psychology***. Ualitative Research in psychology, 3 (2), 77101.
15. Fischer, F. (2017). ***Democracy and expertise: Reorienting policy inquiry***. Oxford University Press.
16. Friedmann, J. (1992). ***Empowerment: The Politics of Alternative Development***. Blackwell.
17. Gilia, C. (2013). The Citizen Instrument and Beneficiary of Local Participatory

Democracy, Models of Good Practices. The French Experience, ***Procedia - Social and Behavioral Sciences***, 81: page 255 – 258.

18. Pateman, C. (1970). ***Participation and Democratic Theory***. Cambridge University Press.
19. Patsias, C., Latendresse, A & Bherer, L (2012). "Participatory Democracy, Decentralization and Local Governance: The Montreal Participatory Budget in the light of 'Empowered Participatory Governance". ***International Journal of Urban and Regional Research***, page 1 – 17.
20. Putnam, R. D. (2000). ***Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community***. Simon & Schuster.
21. Smith, M. K. (2010). ***Community and Social Change***. Open University Press.
22. United Nations Development Programme. (2020). ***People's participation in governance: A guide for practitioners***. New York: UNDP.
23. Verba, S., Schlozman, K. L., & Brady, H. E. (1995). ***Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics***. Harvard University Press.